

ního a působivosti k nejvyšším úřadům zemským. Co se držení deskových statků týče, vznikly v době Leopolda II. pochybnosti, zdali je nabytí inkolátu při tom podmínkou ohledem na ustanovení Josefinského zákonníka, ale následkem jednání o návrzích zákonů v zemské koncentrační komisi dosáhli stavové navrácení v předešlý stav a r. 1798 uznána vládou výslovně zásada, že k držení deskových statků je třeba inkolátu. Dvorský dekret ze dne 5. července 1811 pak stanovil, že působivost k deskám mají toliko členové stavu panského a rytířského a z městského jenom měšťané zrození v privilegovaných městech, takže kdo nově nabytí práva měšťanského v takovýchto městech, potřeboval zvláštní koncesi zeměpánovu k nabytí statku deskového. Co se práva seděti a hlasovati na sněmě týče, žádali stavové r. 1790, aby do sněmu byli připuštěni pouze držitelové deskových statkův a kromě toho jich zletilí synové a bezprostřední čekatelé těchto statků. Ačkoli gubernium se proti tomu vyslovilo, poněvadž držení statku není dokladem schopnosti, v dvorské kanceláři bylo stavům vyhověno a r. 1838 zemský výbor sestavil podmínky působivosti ke sněmu, jež r. 1844 byly císařem Ferdinandem V. schváleny, ale uveřejnění jich teprve 28. ledna 1848 — tedy post festum — bylo povoleno. Šlechta neusedlá byla ze sněmu vyloučena. Konečně inkolát zůstával podmínkou působivosti k nejvyšším úřadům zemským. K členství výboru zemského nadto bylo třeba členství sněmu. Stavové r. 1790 žádali, aby jenom členům vyšších stavů v zemi usedlým byly udělovány úřady zemské, s nimiž předsednictva nových úřadů zeměpanských byla spojena a aby referent v dvorské kanceláři byl českým inkolou. Dvorský dekret z r. 1791 slíbil, že nejv. úřady zemské budou obsazovány inkoly v zemi usedlými; za to obsazení místa referenta v dvorské kanceláři českým inkolou zamítnul. R. 1843 opětně stavové žádali, aby nejv. úřady zemské byly obsazovány usedlými členy starého českého stavu panského a v cí. resoluci z r. 1844 opětně slíbeno, že při obsazování úřadů bude brán zvláštní zřetel na členy tohoto stavu. Spornou byla také otázka, zdali zeměpanský úředník může býti volen za člena výboru zemského, pročež se sněm r. 1845 usnesl, že přisedící, jenž by byl jmenován nejv. úředníkem zemským, musí na místo své v zemském výboru resignovati. Ze všech těchto dokladů vyvozuje autor, že inkolát zachoval existenci svou do r. 1848 „jako kvalifikované či skutečné státní občanství zemí koruny České“ (str. 90).

Pojednání o inkolátu sluší považovati za pokračování práce o dějinách veřejného práva v zemích koruny České v letech 1790—1848 a jest si přáti, aby nadanému spisovateli bylo dopřáno brzo ve studiu o závažném tomto předmětu dále se zdarem pokračovati.

J. Č.

R. Kiss István, A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában, és 1549—1551 évi leveles könyve. Budapest, A. M. Tudományos Akadémia, 1908. (Stran CCXV. a 454.)

S potěšením zaznamenáváme nové dílo právněhistorické literatury maďarské, které se dosti příznivě liší od většiny podobných prací téže literatury tím, že jest psáno klidně, bez všelikého přepínání. Pro nás má

interes také tím, že pojednává o thematu důležitém i pro říšské dějiny rakouské. Autor jeho Štěpán Kiss uveřejňuje tu listinný materiál pro historii uherské místodržitelství rady za Ferdinanda I. a provází svou edici obšírným úvodem, v němž se líčí všeobecné dějiny, organizace a kompetence řečené místodržitelství rady. Právě tato úvodní část zajímá nás nejvíce.

Podnět k dílu zavdal Kissovi nález učiněný v archivu hédervárském. Vydavatel přišel tam na knihu obsahující korespondenci místodržitelství rady uherské z let 1549—1551 a kromě toho listy krále Ferdinanda z let 1552—1556. Zmíněnou korespondenci místodržitelství rady uherské nabídl k uveřejnění Uherské Akademii, a když nabídka jeho byla přijata, sepsal obšírný úvod o místodržitelství radě uherské, opírající se nejen o nalezený jím materiál, nýbrž i o jiné listinné prameny Ferdinandovy doby. Použil také uveřejněné již (v Történelmi Tár r. 1893) t. zv. korespondenční knihy Fratera Jiřího (Utěšenovíce), o níž dokazuje, že jen omylem název ten byl jí dán. Jeť to podle něho zlomek knihy místodržícího Ferdinandova Pavla Várdaye. V předmluvě vykládá také autor, proč nazývá uherské vládní kollegium místodržitelskou radou (helytartótanács). Ačkoli výraz tento (consilium locumtenentiale regium) úředně byl zaveden teprve r. 1723, existovala místodržitelská rada ve skutečnosti již za Ferdinanda, a nejen to, sporadicky bylo výrazu toho užíváno již v XVI. stol. (locumtenentia, consilium locumtenentis, též locumtenens et consiliarii Suae [Regiae] Majestatis, locumtenens et consiliarii regni atd.).

Práce Kissova jest první monografie zabývající se otázkou místodržitelství rady uherské. Poněvadž se v ní podává mnoho nového, seznámíme české čtenářstvo poněkud obšírněji s jejím obsahem, zvláště s obsahem první kapitoly pojednávající všeobecně o místodržitelství radě uherské za Ferdinanda I. Otázka král. místodržícího jakožto zástupce králova objevuje se v Uhrách poprvé za Zikmunda Lucemburského. Velké váhy nabyl však tento úřad teprve X. čl. zák. z r. 1485 (articuli de officio palatinatus), v němž se palatin uherský se zvláštní radou ustanovuje pravidelným místodržícím královým. Při té příležitosti budiž upozorněno, že autor naproti mínění Fraknoi-ovu, vyslovenému v Századok (XXXVIII.) a všeobecně přijatému, pokládá palatinské články za skutečný zákon. Ovšem pro praktikování zákona toho nenastal ihned čas, poněvadž Vladislav Jagellovec i syn jeho zdržovali se většinou v zemi a jen zřídka v cizině, tak že nebylo třeba žádného místodržícího. Poměry změnily se teprve za Ferdinanda I., který se skoro stále zdržoval v cizině a jen zřídka zavítal do Uher.

Prvým místodržícím Ferdinandovým v Uhrách byla sestra jeho Marie, vdova po králi Ludvíkovi. Ferdinand žádal ji koncem prosince r. 1526 — ještě dříve, než byl úředně zpraven o svém zvolení za krále uherského —, aby vedla správu země, tak jako to dosud moudře činila. Rozhodnutí své Ferdinand učinil bez vědomí stavů uherských; neboť teprve 13. ledna 1527 přišlo do Vídně pod vedením palatinovým uherské poselstvo oznamující králi, že byl zvolen, a žádající, aby se dal korunovati. Členové poselstva, vesměs přívrženci Ferdinandovi, schválili nyní opatření královo,

aby sestra jeho Marie byla místodržícím, a žádali, aby královně vdově dáno bylo k ruce několik radů. Krátce po návratu uherských pánů do vlasti vysláni byli do Uher v dorozumění s uherským poselstvem jakožto Mariini radové tři Němci: biskup lublaňský Krištof Rauber, Rezman Dornberg a Štěpán Pemflinger. K radě uherských pánů nazýváni byli královskými komisari, a nikoli rady, aby tím nevzbudili v zemi odpor. Ferdinand projevoval však v listě ke své sestře naději, že v případě potřeby bude užívati jejich rady. Řečení tři Němci byli pojátkem mezi dolnorakouskou vládou a uherskou místodržitelskou radou. O každé důležitější věci činil Rauber dolnorakouské vládě oznámení a žádal o radu. Autor dobře podotýká, že to byla brána otevřená cizím vlivům.

Královna Marie a vůbec místodržitelská rada sídlila v Prešpurku. Postavení královy sestry bylo velmi obtížné. V samém Prešpurku a jeho okolí vypukla bouře mezi německým vojskem pro nezaplacení žoldu. Marie v roztrpčení píše v únoru 1527 svému bratrovi, že nemá peníze ani na kurýry, a vyslovuje obavu, že Uhry pro nedostatečnou správu odpadnou. Kdo prý chce mnoho zemí, potřebuje k tomu mnoha lidí. Král neměl prý jen hledět obdržeti novou zemi, ale také mysliti na to, jak by ji udržel. Netrvalo dlouho, a Marie žádala bratra, aby ji zprostil místodržitelského úřadu. Ferdinand nejen že přání jejímu nevyhověl, ale teprve 3. února 1527 vydal v Kutné Hoře list, jímž stavům sděluje, že ji ustanovil místodržícím. Když pak přední z přívrženců Ferdinandových odpadli k Janu Zápolskému, naléhala v březnu 1527 Marie, aby se král co nejdříve vrátil do země. Na nějaký čas vzdálila se z Prešpurka do Víd. Nového Města, aby se zotavila ze své choroby. Zatím vedli v Uhrách zemskou správu jako Ferdinandovi důvěrníci Štěpán Báthory, Tomáš Szalaházy, vesprimský biskup, Alexej Thurzó a uvedení tři němečtí komisari. V lednu r. 1528 oznamoval Ferdinand na sněmě stavům uherským, že bude osobně žádat říšský sněm řezenský za pomoc proti Turkům, a proto že se musí vzdáliti ze země, pročť že místo něho budou spravovati zemi jeho radové. Stavové žádali, aby zanechal v zemi mimo jiné dostatečnou vojenskou moc a vhodnou osobu jako svého náměstka. Měla to býti zase královna vdova. Když však ona těžký úřad vésti nechtěla, král jmenoval v listu ze 7. března 1528 svým místodržícím palatina Štěpána Báthoryho a za jeho rady ustanovil ostřihomského arcibiskupa Pavla Várdaye, biskupa jagerského a kancléře Tomáše Szalaházyho, biskupa sedmihradského a thesauráře Mikuláše Gerendyho, zemského sudího Alexeje Thurzó-a a nejvyš. tavernika Ondřeje Báthoryho. Druhý palatinát Báthoryho (poprvé byl Báthory palatinem r. 1522) nebyl slavný. Sotva se Ferdinand vzdálil ze země, a palatin se ujal úřadu, byl nucen podávati králi stížnost za stížností. Německé vojsko dopouštělo se proti obyvatelstvu násilí, a také jinak nebyla v zemi bezpečnost. Báthory a vůbec Ferdinandova strana všeobecně byli obviňováni, že jsou původci všech zmatků. Oni prý byli příčinou zvolení Ferdinandova, oni prý odpovídají za všechny zlořády. Palatin žádal krále, aby výtržnosti vojska přestaly, ale náprava se nestala. K rozporu mezi vojskem a národem přibyl pak brzo konflikt nový mezi samými úřady: místodržitelská rada

nemohla se srovnati s komorou. A zatím hrozilo čím dál tím více turecké nebezpečí. Když se Turci blížili již Budínu, sídlu místodržitelství rady, žádala tato Ferdinanda, aby přišel do země anebo aspoň aby poslal vojsko. Král však dovědév se o vážnosti situace, odešel do Řezna a poukázal místodržitelství radu a zvláště dvě osoby, kancléře Szalaházyho a hejtmana budínského hradu Tomáše Nádasdyho, aby v případě většího nebezpečí obrátili se o pomoc k lineckým hejtmanům. Stalo se to za krátko, obdrželi však pomoc jen zcela nepatrnou. Uherští páni byli by na vlastní útraty postavili vojsko, ale neměli peněz. Velká část jich statků byla v rukou Jana Zápoleského, a zemská pokladna byla prázdná. Když srbští šajkaši odpadli k Turkům, stěhoval se, kdo mohl, z Budína. Jen místodržitelství rada musela tam ve smyslu nařízení Ferdinandových zůstat, ale konečně i ona se usnesla, že se odstěhuje do Ostřihoma. Král žádost její nevyhověl a dovolil, aby se teprve v posledním okamžiku mohla odstěhovati, až by to bylo už nezbytno. Rada nečekala však na poslední okamžik, nýbrž odešla do Ostřihoma a zpravila o tom dne 7. srpna 1529 krále. Obranu Budínského hradu svěřila hradskému hejtmanovi Tom. Nádasdymu a podpalatinovi Emerichu Nagyovi. Brzo byla nucena vystěhovati se i z Ostřihoma, snad do Prešpurka a odtud pak do Vídně. Určitě to nevíme, nemáme z té doby listin. I z Vídně museli se uherští radové odstěhovati, a sice (na počátku října 1529) do Českých Budějovic. Když se Turci vzdálili, podrželi však Budín, stal se sídlem místodržitelství rady Prešpurk a zůstal jím i nadále.

Po druhé výpravě Sulejmanově svolal palatin Báthory na 8. května r. 1530 do Prešpurka sněm. Ale právě téhož dne zemřel. Kiss opravuje tu datum úmrtí Báthoryova. Dosud všeobecně se mělo za to (na základě údaje Istvánffyova), že zemřel teprve r. 1535. Na sněmě vystoupili stavové s velkou řadou stížností. Zemské svobody nejen prý nejsou chráněny, nýbrž naopak rušeny. Král nemá prý u sebe žádného uherského radu. Moc vykonávají jen cizinci, věci uherských úplně neznají. Oni řídí vojsko, oni svolávají sněmy, oni vydávají nařízení jménem královým, oni ukládají daně atd. Vojsko pustoší prý zemi, cizincům udělovány jsou statky atd. Není-li prý král s to, aby zemi osvobodil, ať prý to upřímně prohlásí, aby stavové, dříve než všichni zahynou, mohli jinak nebezpečí odvrátiti a spásu svou hledati. Král panuje prý sice nad mnohými zeměmi, ale příčina jejich bídy spočívá v tom, že nesídlí v zemi. Uhři bývali prý spravováni místodržícími, jen když král meškal v sousední zemi nebo když vedl válku s cizinou. Jest prý to v Uhrách věc neobvyklá slyšeti jen o králi, ale neviděti ho. Král však odbyl stavy vyhýbavou odpovědí a pouhými sliby. Neustanovil ani nástupce Báthoryova. Správu zemskou vedla tedy rada, resp. dva její hlavní členové, kancléř Szalaházy a zemský sudí hr. Thurzó. R. 1531 radil se Ferdinand v Praze s uherskými radou a rozhodl se svolati sněm, na nějž by se také sám dostavil. Listem ze 29. června 1531 postavil pro dobu do nejbližšího sněmu v čelo zemské správy uherské kancléře Szalaházyho a zemského sudího hr. Thurzóa s tím, že se mohou raditi i s osobami, jež nejsou jim výslovně za rady přidány. K obraně země a k výkonu

rozsudků zřídil nejvyššího hejtmana (főkaptány). Ke sněmu králem opovězenému však nedošlo. Konaly se sice jednotlivé sněmy, ale ty byly svolány nikoli králem, nýbrž zemskými stavy a za tím účelem, aby se země sjednotila buď pod tím z králů, který by byl schopnější, nebo po případě pod třetím králem. Teprve na duben roku následujícího svolal král sněm, ale hlavním jeho předmětem bylo podání informace o vojenské pomoci se strany Německé říše. Král slíbil, že se dostaví na tento sněm, ale marně byl čekán. Poslal místo sebe komisaře. Mezi stavy nastalo veliké vzbouření. Bez obalu prohlašovali, potrvá-li takový stav, že král Uhry ztratí. „Země této nelze již udržeti pomocí dopisů, posílů nebo jakýchkoli skvělých slibů.“ Na sněmě byla by se měla zříditi stálá místodržitelská rada. Na to však stavové nepomýšleli. Jim záleželo více na tom, aby král přijel do země a v ní se stále zdržoval, ve kterémž případě místodržitelské rady by vůbec nebylo třeba. To se arci nestalo, a proto vláda Szalaházyova a Thurzóova setrvala i po sněmu a nabyla pak rázu vlády trvalé.

Na počátek října povolal Ferdinand do Vídně svou uherskou radu a žádal, aby Thurzó přijal místodržitelský úřad. Dal tím na jevo, že se nemíní zdržovati v Uhrách, ale že přece nechce míti palatina. Thurzó přijal úřad jen pod jistými podmínkami, jako zejména, aby král poslal do země vojsko postačující k dobytí Budína a sjednocení země, aby místodržící mohl disponovati i vojskem, aby se velitel vojska musel s místodržícím dorozumívati, aby kancléř se účastnil projednávání záležitostí týkajících se krále a země, aby obnovena byla autorita uherské rady. Ferdinand podmínky přijal, ač je nemínil splniti. Kdežto ve dřívějších jmenovacích dekretech byli místodržitelští radové jménem uvedeni, nebylo tomu tak v dekretu Thurzóově. Thurzó nabyl v dekretu také více práv než Báthory (mohl svolávati sněmy a udíleti milost). — Král slibů svých nedodržel. Vojsko, jež do země poslal, bylo tak malé, že nestačilo k dobytí Budína. Odium padlo nyní na královu radu, v první řadě na Thurzóa, který si proto stěžoval u krále. Ke všemu řádilo ještě zle v zemi vojsko a dopouštělo se výtržností, tak že Thurzó musel proti tomu protestovati. Katzianer, velitel vojska, počínal si s počátku bezvadně. Thurzó konal s ním a s jeho rady společný sjezd, na němž vydána usnesení týkající se bezpečnosti v zemi. Usnesení nebyla však provedena, a stížnosti na vojsko nepřestaly. Thurzó vida neúspěch svých námah, vzdal se r. 1534 místodržitelského úřadu. Král zdržující se v Kadani nepřijal resignaci Thurzóovu a žádal místodržícího, aby svůj úřad podržel. Sliboval, že brzo přijede do Vídně a splní Thurzóova přání, aby neměl již příčiny ke stížnostem. R. 1535 konán byl sněm, první všeobecný sněm od jmenování místodržícího. Poprvé za Ferdinanda zabýval se místodržitelskou vládou a vůbec veřejnými poměry a jich nápravou. Thurzó nehrál na něm již vůdčí roli, nýbrž arcibiskup Várday, jenž navrhoval, aby bylo zvoleno několik prelátů a baronů, kteří by se stále zabývali správou země a starali se místo krále jeho jménem o ochranu zemských svobod, o soudnictví a o zamezení trestných činů. Nemluví se tu o místodržícím, nýbrž o radech; jest tu řeč o radě stálé. Ze zápisů sněmovních se dovídáme, že král

jmenoval místodržícího, a že mu bylo po bok dáno sedm radů, mezi nimi palatinův místodržící a zemský hejtman.

Autor přechází na otázku palatinátu. Jest známo, že Ferdinand rozdělil úřad palatinský na tři úřady: místodržícího, nejvyššího hejtmana (kapitána) a palatinova místodržícího. Zbavil se tak nepohodlného sobě palatina. To mělo býti jen prvním krokem k dalšímu rušení ústavy. Prvé zkušenosti s uherskými zemskými úředníky a vůbec s uherskými stavy přiměly krále k tomu, že pojal myšlenku neztrpčovati si život stálými svízeli s Uhry, i chtěl Uhersko připojiti k Rakousům. Uhry měly býti zastoupeny v rakouské dvorské radě čtyřmi svými příslušníky. Podle poukazu této rady měl pak německý místodržící spravovati zemi. Plán předložený sněmu vzbudil však velikou nevoli. Úřední sněmovní spisy sice o tom pomlčují, avšak ve spišské kronice Sperfogelově děje se o věci zmínka. Proti králi povstalo takové vzbouření, že běželo již o jeho sesazení a zvolení krále jiného. Ferdinand upustil tedy od svého úmyslu. Tak se vysvětluje návrh Várdayův a v souvislosti s ním jsoucí sněmovní usnesení. Nyní teprve nabyla místodržitelská rada trvalé povahy. Formálně sice činí se ještě dispoice jen prozatimní (*in hac absentia Suae Majestatis*), ale pouze za účelem zachování práva. Vysvítá to i z toho, že se jednalo o trvalé sídlo místodržitelské rady, jímž se nestala, jak chtěli stavové, Trnava, nýbrž podle králova přání Prešpurk. Patnáctý čl. zák. z r. 1535 má zásadní důležitost také proto, že na jeho základě se pozdější sněmy zabývaly záležitostmi místodržitelské rady a její pravomoc podle potřeby a proti úmyslu královi rozšiřovaly. I na menších (partikulárních) sjezdech jest viděti snahu, aby úřad místodržitelský stal se ústavním, čehož by byl Ferdinand sám nikdy neučinil.

Po sněmě z r. 1535 nenastala v dějinách místodržitelské rady po dlouhou dobu žádná podstatná a trvalá změna. Když uprchl dne 1. listopadu r. 1537 Katzianer, bylo Thurzóovi svěřeno také nejvyšší hejtmanství, čímž zvětšena jeho pravomoc. V radě došlo však k rozkolu mezi Thurzóem, protestantem, a Várdayem, katolickým arcibiskupem. Nepřátelství došlo tak daleko, že ani králův vyslanec Zikmund Herberstein nemohl jmenované dvě osoby dostati dohromady a několikráte musel konati cestu mezi Vídní, Prešpurkem a Trnavou (Várday se zdržoval v Prešpurku, Thurzó v Trnavě). K nové neshodě došlo na partikulárním sjezdu v Nitře r. 1537. Thurzó nepozval stoupence druhé strany. Usneseno, aby duchovní platili ze svého desátku desetinu do rukou thesauráře, což vyvolalo odpor duchovenstva, namítajícího, že duchovní stav nebyl přítomen. Ferdinand 10. ledna 1538 potvrdil usnesení niterského sjezdu.

Tak jako Báthory sklamal se i Thurzó ve svém úřadě, a proto koncem r. 1542 se ho vzdal. Téhož roku konal se nový sněm. Král uvádí ve svolovacím listě za hlavní úkol sněmu vedle úřad o obraně země i obsazení palatinátu. Jest otázka, co působilo na rozhodnutí královo. Fraknoi uvádí konání sněmu v souvislost s Thurzóovou resignací a s přáním Ferdinando-vým, aby korunován byl za krále jeho syn Maxmilián. Ani jedno ani druhé není podle Kisse správné. O druhé věci neděje se ve svolovacím listě vůbec

zmínka. Co pak se týče prvé okolnosti, resignoval Thurzó podle všeho na počátku listopadu, kdežto rada usnesla se již 4. června pod předsednictvím Ferdinandovým, že bude konán sněm za příčinou palatinského úřadu, a list svolovací byl vydán 8. října. Sněm sám sešel se 1. listopadu. Zajímavost jest, co píše Kiss o stanovisku Ferdinandovu vzhledem k palatinátu. Odchyluje se tu od mínění dosud obecně uznávaného. Podle autora nebylo hned předem úmyslem královým neobsazovati palatinát. Ferdinand chtěl s počátku zachovávatí ústavu. Na úřad palatinský díval se jako na velmi obtížný, a proto jej rozdělil na úřady tři. Palatinát byl mu kromě toho arci pro velkou svou pravomoc nepohodlný. A právě pro důležitost tohoto úřadu doufal, že by si získal Zápolského, kdyby vedle peněžné odměny učinil ho palatinem, druhým králem. Spisovatel vyvrací všeobecně v literatuře rozšířené mínění, jako by neobsazení palatinského úřadu stavové uherští těžce byli nesli, cítíce v tom porušení ústavy. Na palatinát nesmíme prý se dívatí se stanoviska pozdější doby. Stavům neběželo o obsazení palatinského úřadu, nýbrž o odstranění příčiny ke stížnostem. Podle autora Ferdinand sice nehoroval pro palatinát, ale úřad ten obsaditi nebylo ani dobře možno, dokud stáli proti sobě dva králové, a dokud tedy země nebyla sjednocena. Dokud žil Báthory, nedosadil Jan Zápolský a jeho strana vůbec žádného palatina, ačkoli Báthoryho neuznávali. Teprve r. 1530 po smrti Báthoryho dosadili Jana Bánffyho. Staří spisovatelé jen omylem se domnívali, že za Báthoryho (o němž mysli, že žil až do r. 1535) byli dva palatinové. Po smrti Bánffyově nezvolili ani přívrženci Jana Zápolského žádného palatina, nýbrž spokojili se místodržícím Gritti-m. Národ byl přesvědčen, že nenadešla ještě doba k volbě palatina, jehož mohl zvoliti pouze všeobecný sněm, složený ze stoupencův obou stran. Naději, že dojde ke sjednocení země, poskytovala vyjednávání o smír, vedená od r. 1532. Otázka palatinská vynořila se opět r. 1535, když Ferdinand nechtěl svoliti k tomu, aby Jan Zápolský užíval titulu krále, ale za to chtěl ho učiniti palatinem a dáti mu peněžitou náhradu. Teprve po čase spřátelil se s myšlénkou, aby i Jan byl uznáván za krále. Tu zase znova přichází na program otázka obsazení palatinského úřadu. Oba králové mají míti jednoho palatina, který by svolával i sněmy. V tom smyslu dohodli se oba králové, a bylo také ustanoveno, že jakmile přijde čas vyhlášení Velkovaradinského míru, má mír ten vyhlásiti palatin, který by byl zvolen na obecném sněmě. Naproti tomu ostatní úřady měl míti každý král své vlastní. Neobsazení úřadu palatinského nebylo tedy od stavů pokládáno za nedbání ústavy.

Když po smrti Jana Zápolského na krátkou dobu země se sjednotila, otázka palatinátu objevila se znova na denním pořádku. Bylo to r. 1542, kdy svolán byl sněm nikoli ke korunování Maxmilianovu, nýbrž k volbě palatina. Na průběh sněmovního jednání měl však nepříznivý vliv nezdařený útok Ferdinandova vojska na Budín. Neúspěch vojska tak působil na stavy, že všeobecný sněm scvrkl se na partikulární, který pak se nepokládal za oprávněna voliti palatina. Obsazení úřadu opětně odloženo a usneseno, aby král se svolením stavů jmenoval schopného soudce (palatinova místodržícího), který by konal soudcovské funkce palatinovy. S t a-

v o v é sami odročili volbu palatinovu. Záleželo jim jen na volbě palatinova místodržícího a na nové organizaci místodržitelství rady. Krále žádali (na sněmě r. 1542), aby po dobu jeho nepřítomnosti vedle místodržícího bylo jmenováno z prelátů a pánů po 4 radách, jichž polovice aspoň by se zdržovala stále v Prešpurku. Po Thurzóovi stal se místodržícím Pavel Várday. Propuštění Thurzóovo a jmenovací dekret Várdayův pocházejí z téhož dne, 30. prosince 1542. Pravomoc nového místodržícího byla táž jako Thurzóova.

Várday zahajuje řadu místodržících braných z prelátů. Autor vhodně podotýká, že u prelátů nenaráželi habsburští králové na tak velikou opozici jako u světských velmožů. Ferdinand došel přece jen svého cíle. Nepodařilo se mu sice dosaditi cizího (německého) místodržícího, ale locumtenentes z řad duchovenských byli rovněž povolnými a poslušnými nástroji královy vůle. Za Várdaye poklesla místodržitelství rada, a místodržící nebyl již mocným strážcem ústavy tak jako Thurzó. Hned následujícího roku dal Ferdinand Várdayovi instrukci a upravil působnost jeho rady. Nový místodržící dodělal se ve svém úřadě větších úspěchů než jeho předchůdce. Autor vykládá to nikoli větší způsobilostí místodržícího, nýbrž zlepšenými poměry. Thurzó pracoval za mnohem těžších okolností a připravoval vlastně půdu svému nástupci, který sklízal ovoce jeho snah. — Na organizaci místodržitelství rady nezměnilo se nic podstatného až do r. 1549. Otázka palatinská pořádku nebyla akutní. Stavům více záleželo na tom, aby král byl v zemi přítomen. On stále jim odpovídal, že by rád vyhověl přání národa, ale vlastní jich zájmy prý žádají, aby se zdržoval v cizině a tam o ně pečoval. S počátku se odpověďmi jeho spokojovali ale později byli roztrpčeni. Od r. 1546 bylo by jim dostačilo, kdyby král poslal do země aspoň svého syna Maxmilianu, aby králevic poznal zemské poměry. Z jednání Ferdinandova bylo zatím vidno, že již nepomýšlí na to, aby se v zemi usadil. Úřad místodržitelství stal se t r v a l ý m. Mezi sliby a skutky královými jevil se odpor zejména na sněmě r. 1548. Stavové opětovali svou žádost projevenou naposledy na sněmě r. 1546 a 1547, aby král sídlil v zemi. Ferdinand sněmovní články přijal a potvrdil, ale místo aby přání uherských stavů splnil, učinil právě tehdy taková opatření, z nichž vysvítalo, že není jeho úmyslem zdržovati se v zemi. Na počátku následujícího roku znova organizoval místodržitelství radu a opatřil ji novou instrukcí, zvětšil kancelář a upravil plat úřednictva. Právě z té doby podařilo se Kissovi najíti korespondenční knihu místodržitelství rady. — Podobně postupoval král s úřadem palatinským. R. 1542 odročeno bylo obsazení tohoto úřadu až do doby, kdy bude země sjednocena. To však se přes stálá vyjednávání nepodařilo. Během následujících šesti let probudilo se ústavní vědomí národa v té míře, že roku 1548 poslové několika komitátů žádali, aby palatinát byl obsazen. Většina v zásadě to schvalovala, ale poněvadž k tomu účelu musel být svolán zvláštní sněm, žádali stavové krále, aby, myslí-li, že by palatin měl byti zvolen, svolal za tím účelem nový sněm. Obsazení palatinátu bylo tedy zůstaveno uznání královi. Ferdinand neuvítal tuto myšlenku s radostí, ale nevystoupil proti ní veřejně a nechal

stavy v pochybnosti o svém úmyslu. Za to zjevným nepřítelem volby palatinovy byl starý Várday, který se nechtěl rozloučiti s místodržitelským úřadem. V září r. 1549 upozornil krále, aby svolal sněm, ale že na program měla přijíti volba palatinova, o tom se ani slovem nezmínil. Opomenutí bylo zmírněno jaksi tím, že od uplynulého roku pokročilo vyjednávání s Utěšenovicem a Isabellou tak dalece, že se mohlo doufati, že za nedlouho země bude sjednocena, a že takto všeobecný sněm bude moci zvoliti palatina. Naproti tomu ostatní místodržitelští radové, majíce v čele zemského sudího Tomáše Nádasdyho, upozorňovali — bez vědomí Várdayova — krále, aby svolal sněm, na němž by byl zvolen palatin. Ferdinand nepřijal však tuto radu. Leč oni návrh svůj opakovali. Stalo se to bez pochyby proto, že v den vydání svolavacího listu 12. října 1549 zemřel Várday, následkem čehož radové mohli svobodněji své mínění vysloviti. Král nedal však přece na program volbu palatinovu, a otázka ta nepřišla na sněmě r. 1550 ani k řeči, ač pro volbu palatinovu byli nejen jednotliví sněmovní poslové, nýbrž sami královští radové.

Dne 12. dubna 1550 král jmenoval místodržícím Ujlakyho, a sice s pravomocí celkem touž, jakou měli oba místodržící dřívější. Ujlaky nesměl však přece svolávati partikulární sněmy. Menší bylo i jeho právo udíleti donace. Nový místodržící nastoupil svůj úřad za poměrů mnohem lepších než oba předchůdcové. Již za posledních let Várdayových nastala v soudnictví dosti utěšená změna.

Dějiny místodržitelské rady můžeme podrobně stopovati jen do 6. února 1551, kdy se končí korespondenční kniha místodržitelské rady. Z další doby zůstalo v zemském archivu uherském jen několik listů a rovněž tak několik listin v archivu vídeňském. — R. 1551 přestala výmluva Ferdinandova, že nemožno obsaditi palatinát, poněvadž jest říše rozdělena. Nechtěje kousnouti do kyselého jablka, král utekl se k odkladům. Po dlouhou dobu vůbec nesvolával sněm. Že průtahy budí nelibost stavů, tím si mnoho hlavu nelámá. Utěšenovič naléhal však na krále tak dlouho, až se odhodlal ke svolání sn mu. Neupřímny úmysl králův bylo viděti již ze svolavacího listu. Stavové měli zvoliti palatina, uznají-li toho p o t ř e b u. Ale ani na sněmě nechtěl král vyhověti jejich žádosti. Stavové obdrželi odpověď, že se král ještě nerozhodl, že však se dohodne se svými rady a po dvou měsících sdělí jim rozhodnutí. I nyní chtěl král věc zase odložit, a sice na příští sněm. Zapsal to do svého denníku městský posel Daniel Türk. Když však se konal r. 1553 v Šoproni nový sněm, tu ve svolavacím listě neděla se o volbě palatinově ani zmínka, a zdá se, že stavové zase mlčeli. Tak bylo by to šlo snad dále, kdyby zatím byl nezemřel palatinův místodržící František Révay (1. listop. 1553). Úřad jeho musel býti obsazen, a to mohl podle usnesení sněmu z r. 1542 učiniti král jen se svolením stavů. Poněvadž pak zmínka o palatinově místodržícím upozornila i na sám úřad palatinův, Ferdinand v listě svolávajícím sněm na rok 1554 do Prešpurka dal na program volbu palatina n e b o jeho místodržícího. Stavové se usnesli, aby byl zvolen palatin, jehož moc by byla taková, jakou měli dřívější palatinové podle svobod země. Byli tři kandidáti, Frant. Bathyány,

Ondřej Báthory a Tomáš Nádasdy. Nikdo z nich však nechtěl úřad přijmouti, obávaje se, že vůči králi nedbajícimu ústavy nebude lze vésti úřad tak, jak třeba. Většina zvolila koncem března 1554 Nádasdyho.

I za Nádasdyho trval ve skutečnosti místodržitelství úřad. Podle Kisse byl po volbě palatinově proti dřívějšímu „jen ten rozdíl, že palatin byl v jedné osobě vládním (politickým) i vojenským místodržícím a o královských nařízeních, jež dostával jako místodržící, mohl se raditi s palatinem a proti jich provedení jako palatin mohl vystupovati.“ To Nádasdy také často činil. Za něho vláda uherská bývala často v opozici proti králi a kanceláři. A to bylo příčinou, že Ferdinand po smrti Nádasdyově palatinát neobsadil; příkladu otceva následoval pak i Maxmilián. Po Nádasdym jmenováni byli jen místodržící ze středu prelátů: Mikuláš Oláh, Pavel Bornemisza, Ant. Verančić, Štěpán Radéczy, Jiří Drašković, Štěpán Fejérkövi, Jan Kutassy, Martin Pethe, Frant. Forgách, za 49 let tedy 9, jak praví autor, „v poslušnosti vyrostlých, sestárlých, energie postrádajících, unavených lidí.“

V další části úvodu spisovatel jedná podrobně o organizaci a působnosti místodržitelství rady. Pokud běží o organizaci, stál v čele místodržící jmenovaný králem s počátku na dobu jeho nepřítomnosti, později až do odvolání, usque ad beneplacitum. Jako předseda řídil místodržící porady, ustanovoval jich čas a předmět. Usnesením stalo se, pro co byla většina radů. Byli-li místodržící nepřítomni, zastupoval je přední z radů, jehož si on vybral, po případě senior. Členy místodržitelství rady byli především řádní radové (consilarii ordinarii), t. j. osoby jmenované králem, požívající stálého platu a zavázané zdržovati se stále v sídle místodržitelství rady. Vedle toho bývaly členy rady i některé osoby, jež svým povoláním bývaly sice vzdáleny, avšak v případě potřeby mohly býti pozvány. Byli to nejvyšší velitelé královských vojsk, nejvyšší vojenští hejtmani, kancléř a nejvyšší lovčí. Pravidelným členem rady byl dále, jestliže jinak nebyl do ní povolán, již na základě zákona ostřihomský arcibiskup a z rytířstva zvolení přísedící. Při poradách býval přítomen i thesaurář nebo, jak později byl zván, předseda komory (praefectus camerae) a počínajíc od r. 1549 sekretář místodržitelství rady, ale bez práva hlasovati. Konečně mohli kdykoli účastniti se porady i jiní královští radové.

Řádné rady jmenoval král s počátku zároveň s místodržícím; od místodržitelství Thurzóova však neděje se o nich zmínka ve jmenovacích dekretech. Počínajíc od Thurzóa král doplňoval radu podle svého uznání nebo podle přání sněmu. Ve jmenovacím dekretu Báthoryově jmenováni byli tři duchovní a dva světské stálé radové. Ale porady mohli se již tehda účastniti i ostatní radové. Právo to dal jim již jmenovací dekret. Že toho práva užívali, vidno mezi jiným z listu vydaného 15. března 1528, jež podepsali vedle radův uvedených ve jmenovacím dekretu shora zmíněném ještě varadínský biskup, hofmistr Mik. Thuróczy, a personál Frant. Révay; ba za jich jmény čte se ještě „et alii consilarii“.

Z doby Thurzóovy nemáme dat o jmenování jednotlivých radů, a proto jména řádných radů mohou býti sestavena jen ze zmínek pramenů,

zejména z usnesení sněmů. Zák. čl. 16. z r. 1535 praví, že „král jmenoval místodržícího s obvyklou pravomocí a z obou stavů zvolil sedm předních radů, čítaje v to také palatinova místodržícího a hejtmana.“ Podle zák. čl. 48. pak „v zájmu konání spravedlnosti bylo zvoleno i ze šlechticů šest přísedících, kteří podle starého obyčeje po mínění Jeho Veličenstva by byli připuštěni také do rady“, a kteří by zároveň s poslem slavenským se účastnili jednání o mír. Provedl-li to král, nevíme, ale tolik jest jisto, že se o plat přísedících nestaral. Neboť partikulární sněm konaný r. 1537 v Nitře musel opomenutí to napravit. R. 1542 žádali stavové v zák. čl. 30. krále, aby jmenoval vedle místodržícího po 4 radech z prelátů a pánů. Kromě toho mělo býti zvoleno 12 přísedících, z nichž polovice by se účastnila jak při poradách tak při konání spravedlnosti. Tato usnesení král bez odkladu provedl a již na počátku následujícího roku ustanovil plat radům i přísedícím. Byl tedy na samém počátku místodržitelství Várdayova počet radů místodržitelských větší než za Báthoryho. Počet tento se později ještě zvýšil. R. 1549 vykazuje Ordo servandus již 10 řádných radů, a sice pět z prelátů a pět z pánů a kromě toho čtyry vojenské rady. Počet tento s nepatrnou změnou (4 preláti, 6 pánů a 5 vojenských radů) zůstal i za Ujlakyho. Ale za Nádasdyho, když se veřejnoprávní poměry v zemi zlepšily, klesl počet radů na šest: dva preláti, dva páni a dva rytíři.

Rada bylo sborem nejen správním, nýbrž i soudním. A poněvadž duchovenstvo bývalo znalejší práva než stavové světští, vysvětluje se, že preláti měli v radě tak vynikající postavení. Pokud byla rada příslušná i ve věcech jiných, doplňovala se. Tak na př. ve věcech finančních byli jí k dispozici radové komorní, kteří opět v daných případech žádali za poskytnutí rady a pomoci místodržitelské kollegium. Ve věcech vojenských působil v radě vrchní velitel vojska (generalis capitaneus, főparancsnok) a nejvyšší hejtmani (capitanei supremi, főkapitányok). I oni byli považováni za řádné členy rady, ačkoli následkem svého povolání nemohli se trvale zdržovati v Prešpurku. Král žádal však, aby aspoň některý z nich vždycky byl tam přítomen. Místodržitelská rada byla tedy příslušnou i ve věcech vojenských a měla jaksi povahu i rady vojenské. Ale přes to že obor pravomoci místodržitelské rady byl veliký, nebyla Ferdinandova uherská rada úřadem převahou stavovským tak jako někdejší rada za Jagellovců, nýbrž úřadem královským.

S radou spojena byla kancelář. S počátku, dokud místodržitelská rada i kancelář sídlily v Budíně, působil podle Kisse oba ty úřady společně. (Správněji snad řečeno, byla kancelář pomocným orgánem rady.) Spojení přestalo, když se Budín dostal do rukou tureckých. Tu se následkem mnohých stížností stavů větší kancelář odstěhovala do Vídně, a v Uhrách zůstalo jen úřednictvo menší kanceláře se soudní pečeti, opatrovanou personálem. Tato kancelář nestačila však na vyřizování místodržitelské agendy, pročež v ní byl zaměstnán i soukromý sekretář místodržícího a za Thurzóa písař Šeb. Szerémi, který byl později celním a komorním sekretářem. Za Várdaye pak expedovali nejdůležitější listiny a dopisy pod vlastní pečeti místodržícího s počátku Marek Antonín Ferrari

a později Fridrich Malatesta. Poněvadž však nebylo spravedливо, aby místodržící z vlastních prostředků vydržoval člověka, jehož služeb se používalo pro potřeby státní, Ferdinand ustanovil po návrhu Várdayovu, aby sekretář placen byl počínajíc r. 1549 z komory a stal se úředníkem veřejným. Sekretářem takovým byl jmenován uvedený Fridrich Malatesta. — Sekretář byl přítomen při poradách, zaznamenával jména scházejících radů, vedl protokol a expedoval písemnosti vycházející z rady. Přisahal, že bude zachovávatí úřední tajemství. Vedle něho skládala se kancelář z písařů. Bližších dat o nich nemáme. Že jich bylo více, vysvítá z toho, že listy z uherské rady došlé nás v originále, a také korespondenční kniha místodrž. rady, psány jsou několika rukami. K pomocnému personálu kanceláře můžeme počítati také jízdné posly vydržované s počátku rovněž ze soukromých prostředků místodržícího. Počínajíc od místodržitelství Ujlakyho stali se zřízení veřejnými. Tehdy poukázal král komoru, aby platila místodržícímu 6 takových jízdných poslů, kteří by doručovali místodržitelské dopisy a nařízení.

Pro úřadování místodržitelské rady vydával král zvláštní řády (instrukce). Ačkoli neznáme žádného takového řádu za Báthoryho, jest jisto, že již on jej obdržel. Za jeho nástupců nezměnilo se podle Kisse mnoho na tomto řádě. Když se král r. 1548 dostavil osobně na sněm, vydal nový řád jak pro komoru, tak pro místodržitelskou radu. Za základ vzal starší instrukce a řády vydané pro dvorskou radu, rakouskou vládu a české zemské hejtmany a vedle toho hleděl i k přáním uherských radů. Nový řád uherské místodrž. rady nese datum 1. ledna 1549. Kiss otiskuje jej mezi prameny. Když krátce na to zemřel Várday a po půl roce jmenován byl místodržícím Ujlaky, byl řád místodržitelské rady spíše jen rozmnožen, než aby na něm něco podstatného bylo měněno.

O sídle místodržitelské rady byla učiněna zmínka již shora. Od návratu uherských radů z ciziny (po 2. výpravě Sulejmanově) stal se trvalým sídlem místodrž. rady Prešpurk, ačkoli Thurzó nerad se tam zdržoval, meškaje dosti často na svých statcích v Šintavě (Sempte), Hlohovci, Nitře, Trnavě a j. (Trnavu navrhovali stavové za sídlo místodržitelské rady, ale králem nebylo to přijato.) Také na svých statcích zabýval se Thurzó státními záležitostmi a volal tam mnohdy své rady, tak že málo jeho listů jest datováno z Prešpurka. Proto sněm r. 1542 opět se usnesl, aby Prešpurk byl sídlem místodržitelské rady. Várday svědomitě to zachovával a jen výjimečně se vzdálil do svého arcibiskupství nebo za příčinou podání rady do Vídně. Také Ujlaky sídlil pravidelně v Prešpurku, ale Nádasdy opět ne. Král sám, když jej jmenoval místodržícím, znaje nechuť Nádasdyovu proti Prešpurku a Vídni, netrval na svém požadavku a dovoloval mu, aby se zdržoval nejen v Prešpurku, nýbrž podle potřeby i jinde, ale když se vzdálil z Prešpurka, měl tam zanechatí svého zástupce, což Nádasdy také činil. I z toho jest viděti, že světský pán nebyl pro krále tak vhodným místodržícím jako prelát. Proto po smrti Nádasdyově místodržící byli opět jmenováni z prelátů, a sídlem jich zůstal pak stále Prešpurk až do nové organisace místodržitelské rady.

Radové byli povinni scházeti se u místodržícího, vyžadovala-li toho potřeba, i dvakrát denně, dopoledne i odpoledne. Kdo se nedostavil, byl zapsán praefektem komory nebo radním sekretářem a ztratil denní nebo půldenní plat, podle toho scházel-li v obou či jednom polodenním sedění. Musel-li se některý rada za soukromými záležitostmi vzdáliti, mohl obdržeti od místodržícího během roku 1—2měsíční dovolenou (s platem). — Jednotlivé záležitosti přiděloval místodržící za příčinou referování radům. I úřední hodiny byly předepsány. V létě se úřadovalo od 6 do 9 hod. dopol. a bylo-li třeba, i od 3 do 6 hod. odpol., v zimě pak ustanoveny úřední hodiny od 7 do 10 hod. dopol. a od 3 do 6 odpol. V případech kvapných byli radové povinni konati schůze i mimo uvedený čas. Vedle toho byly radům ukládány i rozličné cesty (poselství) v záležitostech krále nebo země.

Jako vůbec všechny listiny tehdejší doby musely i listiny vycházející z místodrž. rady býti opatřeny pečeti. Zajímavo jest, že místodržící nemávali své vlastní úřední pečeti, nýbrž užívali pečeti, jež jim náležela v dřívějším úředním postavení. Tak užívala královna Marie své dřívější pečeti (královny), Báthory pak pečeti palatinské, Thurzó pečeti zemského sudího nebo prstenové; potomní místodržící pečetili rovněž prstenem.

Poučná jest zejména část úvodu, v níž spisovatel jedná o platech místodržícího a jeho radů. Dovídáme se tu zároveň o prvotní neuspořádanosti uherské komory a finančních svízeli králových. Nemaže dostatek peněz, král poukazoval místodržícímu i radům dosti dlouho jednotlivé druhy svých příjmů, na př. celních. Stávalo se také, že byl král u svých úředníků pro neplacení služného dosti zadlužen. Po čase přestala soustava deputací (poukazování komorních příjmů místo platu). Od r. 1549 byli místodržící i radové placeni královskou komorou. Spisovatel uvádí výši služného jednotlivých členů místodrž. rady. —

Proti mínění, jako by místodrž. rada uherská byla podřízena dvorské radě, dokazuje autor, že obě ta kollegia nalézala se k sobě v poměru souřadnosti. Dotýká se i poměru místodrž. rady k bývalé královské radě uherské, které — jakožto orgánu řádně organisovaného — za Ferdinanda I. nebylo. Král volal k sobě často uherské rady a radil se s nimi někdy po celé týdny, ale stálého poradního sboru u sebe neměl. Tím se zároveň vysvětluje, že na uherské záležitosti počali míti vliv cizí radové.

Pokud běží o působnost místodržícího a jeho rady, zaujímaly přední místo věci soudní. Bylo to přirozeno za tehdejších bouřlivých dob, kdy země byla rozdělena na dvě a později na tři části pod rozličnými panovníky, a kdy kvetlo v zemi lupičství. Spisovatel vypočítává, ve kterých věcech soudil místodržící, zmiňuje se o soudních přisedících, o termínech, o soudních listech atd. Místodržící měli právo i udíleti milost. Kdežto však Várday a Ujlaky mohli udíleti milost jen těm, kdo se dopustili nevěry (zemězrady), vztahovalo se jus aggratiandi Nádasdyovo na všechny zločince. Po nějaký čas vyskytovali se vedle místodržícího i mimořádní soudcové pro jisté obvody, jako nejv. hejtman Ondřej Báthory a Jiří Utěšenović. Bylo to zavedeno po přání vzdáleného obyvatelstva, jemuž bylo nepohodlné podni-

kati dalekou a nebezpečnou tehdy cestu do Prešpurka. — Do soudnictví zasahoval i král a vyhrazoval si také rozhodovati některé věci sám.

Ve zvláštních oddílech spisovatel pojednává o místodržitelské radě a záležitostech vojenských, dále o donačním právu místodržících, o jich právu udíletí milost nevěrným, o místodržitelské radě a správě financí a konečně o některých speciálních oborech působnosti místodržitelské rady, jako provádění zákonů, o svolávání sněmů atd. V závěrečném oddíle autor rekapituluje stručně všechny obory působnosti uherské rady místodržitelské.

Ve druhé části svého díla uveřejňuje Kiss korespondenční knihu místodržitelské rady z let 1549—1551 a v úvodě popisuje Codex jím nalezený. V dodatcích (str. 331—409) otiskuje jiný pramenný materiál z let 1527—1554, sloužící k doplnění zmíněné korespondenční knihy. Kniha opatřena jest rejstříkem jmen a věcí.

Dr. Karel Kadlec.

Thallóczy Lajos, Vázlatok a magyar közigazgatás történetéből. Budapest, 1909. (Separ. otisk z časop. *Jogállam*, VIII. roč., seš. 1., 2. a 3. Stran 40.)

Monografie Kissova o uherské místodrž. radě zavedla přednímu historiku maďarskému, Ludvíku Thallóczymu, podnět k napsání uvedených „črt (vázlatok) z dějin uherské státní správy“. Autor náleží k nejlepším znalcům uherské minulosti. Jako ředitel archivu býv. dvorské komory měl příležitost konati historická studia nejen v archivu jím řízeném, nýbrž i v domácím dvorském a státním archivu ve Vídni a v zemském archivu v Budapešti. Na základě těchto studií vylíčil zcela stručně vývoj uherské dvorské kanceláře od r. 1526 do r. 1848, resp. (po malé přestávce) ještě od r. 1860 do 1867. Autor výslovně praví, že nemínil podati podrobný přehled historie zmíněného úřadu, ale i tak přináší mnohý nový detail z dějin uherské dvorské kanceláře.

Črty Thallóczyovy skládají se z předmluvy a pěti oddílů. V předmluvě podán jest rozhled po veškeré látce. Oddíl první věnován jest kanceláři a král. radě uherské od r. 1526 do 1690. V tomto období neexistuje vlastně ani řádně organisovaná uherská dvorská kancelář. K řádné organisaci dochází teprve r. 1690 po vzoru rakouské a české dvorské kanceláře. Do té doby kancelář jen bídne živořila. — Na počátku vlády Ferdinandovy neměly Uhry vůbec žádného zvláštního dvorského orgánu pro své záležitosti. Podle autora vedla od r. 1527 nejvyšší správu uherskou dvorská rada rakouská. O její dvorských radech uherských děje se zmínka ještě r. 1537. Od tohoto centralisačního pokusu Ferdinand brzo upustil, a správa Uher stala se úkolem král. rady uherské (místodrž. rady), sídlící v Prešpurku. Tato rada měla podle autora povahu stavovskou až do r. 1723, kdy teprve nabyla rázu byrokratického. (Podle toho, co víme z Kisse, opravili bychom spisovatele v tom smyslu, že již za Ferdinanda I. místodržitelská rada uherská měla aspoň částečně povahu byrokratickou.) Zák. čl. 38. z r. 1569 bylo ustanoveno, aby na dvoře královském zdržovali se stále aspoň dva uherští radové, aby jich král mohl používat v uherských záležitostech, týkajících se soudnictví, majetkového práva a zemských svobod. Poža-